

УДК 821.111–82–32

Фомін Гліб

аспірант кафедри української літератури та компаративістики Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, м. Одеса, Україна, 65058
glebf@ukr.net

«ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ З «БОЖЕСТВЕННОЮ КОМЕДІЄЮ» ДАНТЕ В ОПОВІДАННІ ТОМАСА ЛІГОТТІ «ДЗВОНИКИ ДЗВОНИТИМУТЬ ВІЧНО» («THE BELLS WILL SOUND FOREVER»)

***Мета статті** – дослідити оповідання сучасного американського письменника Томаса Ліготті в аспекті інтертекстуальності. Обґрунтовується висновок про наявність в оповіданні алюзій на поему Данте Аліг'єрі «Божественна комедія», другої її частини «Чистилище». Тому головними методами дослідження були інтертекстуальний, а також типологічний. У статті підкреслюється, що важливість перегуку оповідання Т. Ліготті саме з цією частиною «Божественної комедії» полягає у тому, що Данте ввів образ чистилища (офіційно католицька церква визнала його існування вже після його смерті) як образ місця надії та порятунку, каяття і вибору, де душі тих, хто розкаявся, можуть працювати над своїм остаточним спокутуванням. Все це має відношення до історії головного героя Ліготті. Головна увага автора статті була сконцентрована на вивченні образної системи твору, а саме – образах оповідача та розповідача, а також Місс Пік, володарки готелю, перебування в якому мало рокові наслідки для розповідача. Досліджуються опис зовнішності, одягу, рухів персонажів в обох творах. **Робиться висновок** про те, що використання алегорій, метафор і символіки, з поеми Данте дало автору оповідання можливість не тільки розкрити теми спокути, очищення і наслідків гріха, які є головними у творчості Данте, але й надати подіям та образам свого твору універсального сенсу. **Новизна статті** полягає у тому, що це перший досвід виявлення ознак звернення Ліготті до Данте.*

***Ключові слова:** оповідання, притча, поема, жанр, алюзія, інтертекст, Данте Аліг'єрі, Томас Ліготті*

Томас Ліготті – сучасний американський письменник, який працює у жанрі хорор. Його твори звертають читача до вирішення проблем існування надприродного, залежності людини від загрози втручання у її життя ірраціонального. Оповідання Т. Ліготті містять значну долю притчового початку. Серед засобів надання письменником мотивам та образам його творів універсального сенсу – інтертекстуальність. «Дзвоники дзвонитимуть вічно» – це коротке оповідання, у якому йдеться про людину, яка під час ділової подорожі потрапила у таємничий простір будинку, «приміряла» на себе маску блазня, і, незважаючи на жах, який відчувала перед тим, що залишалось для неї незрозумілим, тяжила до повернення до володарки долі («Mistress of Fortune») місіс Пік. На нашу думку,

у цьому оповіданні Томаса Ліготті можливо прослідити посилання та алюзії на епічну поему Данте Аліг'єрі «Божественна комедія».

Інтертекстуальність – це поняття, яке вказує на зв'язки між текстами, творами та культурними традиціями. Теорія інтертекстуальності була вперше сформульована Юлією Крістєвою, болгарською філософкою та літературознавицею. У своїх роботах Ю. Крістєва розглядає інтертекстуальність як процес створення нових значень через використання та комбінування різних текстів і культурних кодів. За Ю. Крістєвою, інтертекстуальність – це процес переплетення і перехрещування різних текстів усередині одного твору, а також між різними творами. Це процес, який дає змогу авторам створювати нові значення та смисли, використовуючи вже наявні тексти та культурні коди.

Юлія Крістєва виокремлює три типи інтертекстуальності: явну, приховану та символічну. Явна інтертекстуальність передбачає прямі посилання на інші тексти, цитати або відсилання до певних творів. Прихована інтертекстуальність проявляється у використанні спільних мотивів, тем і символів, які можуть бути помічені тільки тими, хто знайомий з іншими текстами. Символічна інтертекстуальність пов'язана з використанням загальних культурних кодів, які не є пов'язаними з конкретними творами, але використовуються в культурі загалом. Існує декілька видів інтертексту в літературі: цитування; алюзія; пародія; імітація; ремінісценція; інтертекстуальність, основана на культурних кодах та інтертекстуальність на рівні жанру. Ю. Крістєва вважає, що інтертекстуальність допомагає літературі зберігати свою живучість і актуальність. Використання вже наявних текстів і культурних кодів дає змогу авторам створювати нові, складніші та глибші смисли, які можуть бути інтерпретовані по-різному.

Питання про роль алюзій в художньому творі розробляється на сьогодні багатьма літературознавцями. Так, наприклад, Т.В. Михед звертає увагу на значимість алюзій на християнську традицію для розуміння жанру притчі в літературі Нового часу. «Християнська апологетика від Климента Александрійського, – пише дослідниця, – трималась думки про символічно-алегорічне тлумачення Святого Письма. Притча, як одна із форм вираження християнського символізму, і була розрахована на багатозначність сприйняття» [4, 41].

О.Б. Ярема розглядає алюзії не тільки як важливу складову художньої системи літературного твору, але і як шлях до осучаснення літератури будь-якої епохи, переосмислення попередніх періодів на базі нових філософських теорій та постулатів [6, 290]. За думкою дослідниці інтертекстуальні елементи допомагають авторові «чітко і конкретно висловити свою ідею на основі вже установлених характеристик героїв, подій та явищ із притаманною їм конотацією», а також «надати твору певної історичної значущості, влітаючи іншотекстові елементи та звернути увагу читача на дешифровку алюзивних кодів на основі його фонових знань» [6, 293].

Українське літературознавство вже має досвід вивчення інтертекстуальних зв'язків з поемою Данте Аліг'єрі. Це стосується як тих творів, що є пародійним

переосмисленням однієї з вершин світової літератури, так і таких, включення алюзій, ремінісценцій з «Божественної комедії» до котрих надає універсального сенсу провідним мотивам та образам.

Так, наприклад, у статті, яку присвячено памфлету Гео Шкурупія, О. В. Боговін розглядає поему Данте у контексті руйнації «українським королем футуропрерій» «традиційної» літератури попередніх епох [1, 193]. Вихідною тезою цього дослідження є те, що архітектоніка памфлету Шкурупія цілком зберігає структуру комедії Великого італійця [1, 192], але його образ знижується (наприклад, йдеться про гру Данте у карти). «Свідоме “зниження” авторитету легендарного поета виступає», на думку О. В. Боговін, «зав'язкою подальшого внутрішнього сюжету твору, своєрідної інтертекстуальної гри на рівні алюзій та символів» [1, 193].

Напроти, як аргументує у своїй статті В. З. Зварич, для неокласика Юрія Клена, написання котрим поеми «Попіл імперії» було у першу чергу викликано жагою протистояння тоталітарному режиму, алюзії, ремінісценції, цитування, сюжетні мотиви з «Божественної комедії» Данте поглиблюють образ сучасності. Тому текст Данте набуває сучасного поетові звучання, співвідноситься з реаліями української дійсності, а образ Данте набуває «глибокого символічного і філософського змісту» [3, 300].

Ще одна дослідниця, Т. І. Тверітінова аналізуючи роман Дена Брауна «Інферно», пише про поему Данте Аліг'єрі як про «текст-донор» для англійського письменника. Дослідниця обґрунтовує свою думку на декількох рівнях вивчення роману сучасного автора. А саме – паратекстуальному (назва твору Д. Брауна відсилає читача до першої частини поеми Данте «Пекло», або італійською «Inferno»). В результаті чого поема визначається в романі як пророцтво для всього людства); на нумерологічному рівні (нумерологічні алюзії відсилають читача до символіки сакральних чисел 3, 7, 9 в кантівській поемі); на рівні екфразису (в романі Д. Брауна огляд портретів Данте «подається як опис артоб'єктів, а саме – як вербальна трансформація візуальної образності») [5, 118; 119].

В оповіданні Томаса Ліготті, до якого ми звертаємось є приклади інтертексту, а саме алюзії, які, зокрема, сходять до одного з шедеврів світової літератури та найяскравішого прикладу середньовічної літератури – поеми Данте Аліг'єрі «Божественна комедія». Але у цьому ракурсі «Дзвоники дзвонитимуть вічно» ще не розглядалися.

Мета нашої статті – виокремити інтертекстуальні елементи в оповіданні Т. Ліготті, дослідити, як і з якою метою письменником використовуються теми і мотиви «Чистилища» Данте.

Ідея чистилища, тимчасового стану страждання, що слугує засобом очищення та спокути для душ померлих, є центральною темою «Божественної комедії». В «Інферно» Данте описує дев'ять кіл Пекла, кожне з яких карає різні категорії грішників. На відміну від нього, «Чистилище» – це місце надії та по-

рятунку, де душі тих, хто розкався, можуть працювати над своїм остаточним спокутуванням.

На початку оповідання «Дзвоники дзвонитимуть вічно» оповідач повідомляє про своє знайомство з містером Краммом, який раніше працював комерційним агентом, багато подорожував по справах своєї фірми. Розповідь про те, що з ним трапилось під час однієї з подорожей, складає основну частину твору. В одному з відряджень, згадує містер Крамм, він був вимушений зупинитись у готелі на східній частині міста, господаркою якого була місіс Пік. Містер Крамм описує її, як стару жінку з густо нафарбованим обличчям. Її права рука була паралізована, а замість лівої в неї був протез. Все те, що з ним відбувається, комерційний агент сприймає як дике та абсурдне, але підкоряється якоїсь силі і продовжує своє перебування у цьому дивному просторі. Більше того, він не залишається у своїй кімнаті вночі, а йде на горище, де знаходить стару афішу, з якої дізнається що раніше володарка готелю Місіс Пік була танцівницею та провісницею на карнавалах. Літери, на цієї афіші нагадують йому змії.

Схожий образ ми зустрічаємо в другій частині «Божественної комедії» Данте, а саме у пісні дев'ятнадцятій. Як і в оповіданні, йдеться про ніч: містер Крамм користується місячним сяйвом перед тим, як знаходить на горищі лампу, а герой символічного сну Данте пише про час, коли «не линуть рештки спеки До Місяця, бо в зоряних полях Долають їх Земля й Сатурн далекий; Коли зі сходу йде по небесах Фортуна геомантова велика» [2, 261]. Герою Данте сниться «жінка – недоріка, Кульгава, косоока та без рук, Обличчя ж мала, як той мрецькаліка» [2, 261]. Звернемо увагу на те, що і господарка готелю, а насправді – володарка долі тих, хто у ньому опиняється, місіс Пік – жінка «без рук». У Данте вона – стара відьма, сирена, яка тьмарить розум, а той хто піддався їй – більше ніколи не втече з її кайданів. От що співає ця «спокусниця»:

*З дороги звів Улісса голос мій,
І всіх принадить тих моя щедрота,
Хто в пісні закохається моїй [2, 261].*

Герой-розповідач «Дзвоники дзвонитимуть вічно» Т. Ліготті бачить на горищі безліч карнавальних одягу та атрибутики. Відкривши одну із скринь він знаходить костюм арлекіна, він відчуває, що знайшов саме те, що шукав і не роздумуючи надягає костюм. Крамм доходить до екстазу від свого нового образу, витанцьовуючи перед дзеркалом у костюмі. Через деякий час Крамм, виснажений задоволенням, лягає на підлогу обличчям донизу, але раптово розуміє, що не може поворухнутися, він повністю паралізований.

В поемі Данте, у дев'ятнадцятій пісні, до якої ми звернулись, йдеться про п'ятий круг Чистилища, саме в ньому нудяться скупці та марнотратники (містер Крамм – є комерційним агентом). Покарання, яке отримують ті, хто потра-

пив до цього кола Чистилища, є ридуючи лежати обличчям до землі, не сміючи рушитися. Саме в такому стані опиняється і герой Ліготті.

Додамо, що містер Крамм відчуває ту ж саму розгубленість та невизначеність, що і душі у Чистилищі. Це можна пояснити тим, що вони знаходяться тут у стані переходу до іншого стану. Якщо припустити паралель між долею містера Крамма та тим, що відбувається з душами, його перебування у готелі слід вважати метафоричним представленням подорожі його душі. Недаремно він відчуває себе таким розгубленим та дезорієнтованим.

Висновки. На закінчення слід зазначити, що оповідання Томаса Ліготті «Дзвоник дзвонитимуть вічно» – це твір багатий на сенси твір, у якому використано широкий спектр літературних впливів. Епічна поема Данте Аліґ'єрі – лише один з них. Використовуючи алегорію, метафору і символіку, автор оповідання розкриває теми спокути, очищення і наслідків гріха, які є головними у творчості Данте. Хоча оповідання Ліготті стоїть саме по собі як твір сучасної фантастики жахів, посилення та алюзії на поему Данте, які ми знаходимо в його тексті, надають твору додаткового рівня глибини та складності.

Список використаної літератури

1. Боговін О.В. Двобій із «кляси́ком»: традиційні моделі дантіани у памфлеті ГеоШкурупія «Божественна комедія». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2016. Вип. X. С. 190–196.
2. Данте, Аліґ'єрі. Божественна комедія [Текст]: поема: пер. з іт. / А. Данте. – Х.: Фоліо, 2019. – 608 с.
3. Зварич В.З. Аліґ'єрі Данте і його «Божественна комедія» у творчому осмисленні Юрія Клена. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 11 (Грудень, 2021). С. 295–300.
4. Михед Т. Поетологічні етюди з історії літератури Англії та США. Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2005. 172 с.
5. Тверігінова Т.І. Флорентійський текст та інтертекст в романі Д. Брауна «Інферно». *SworldJournal*. Issue 13. Part 3. May 2022. Pp.117–121.
6. Ярема О.Б. Алюзивне навантаження художнього дискурсу британського модернізму. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2014. Вип.2 (74). С. 290–293.
7. Ligotti T. The Bells Will Sound Forever. *Ligotti T. The collected Short Fiction*. URL: <https://www.bookform.net/thomas-ligotti/page89,70107-the-collected-short-fiction.html>

Fomin Hlib

Post-graduate Student

Odessa I. I. Mechnikov National University

Department of Ukrainian Literature and Comparative Studies

glebf@ukr.net

INTERTEXTUAL CONNECTIONS WITH DANTE'S "DIVINE COMEDY" IN THOMAS LIGOTTI'S STORY "THE BELLS WILL SOUND FOREVER"

The purpose of the article is to study the short story by the contemporary American writer Thomas Ligotti in terms of intertextuality. The conclusion is made that the story contains allusions to Dante Alighieri's poem "The Divine Comedy" and its second part "Purgatory". Therefore, the main methods of the study were intertextual and

typological. The article emphasizes that the importance of the resonance of T. Ligotti's story with this part of the Divine Comedy lies in the fact that Dante introduced the image of Purgatory (officially, the Catholic Church recognized its existence after his death) as an image of a place of hope and salvation, repentance and choice, where the souls of the repentant can work on their final redemption. All this is relevant to the story of the protagonist Ligotti. The main attention of the author of the article was focused on the study of the figurative system of the work, namely, the images of the narrator and the narrator, as well as Miss Peak, the owner of the hotel, whose stay had fatal consequences for the narrator. The description of the appearance, clothing, and movements of the characters in both works is studied. It is concluded that the use of allegories, metaphors and symbolism from Dante's poem gave the author of the story the opportunity not only to reveal the themes of atonement, purification and the consequences of sin, which are central to Dante's work, but also to give the events and images of his work a universal meaning. The novelty of the article lies in the fact that this is the first experience of identifying signs of Ligotti's appeal to Dante.

Keywords: *story, parable, poem, genre, allusion, intertext, Dante Alighieri, Thomas Ligotti*

References

1. Bohovin O.V. (2016) Dvobiiiz «kliasikom»: tradytsiini modeli dantiiany u pamflieti Geo Shkurupiiia «Bozhestvenna komediia» [Duel with «classic»: traditional models of dantiiany in a pamphlet by Geo Shkurupiy the «Divine comedy»]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. Kh. S.190–196 [inUkrainian].
2. Dante, Alighieri. The Divine Comedy [Text]: a poem: translatedfromtheItalian / A. Dante. – Kharkiv: Folio, 2019.– 608 p. [inUkrainian].
3. Zvarych V.Z. (2021) Alihieri Dante i yoho «Bozhestvenna komediia» u tvorchomu osmyslenni Yuriiia Klenu [Alihieri Dante and his the «Divine comedy» in the creative comprehension of Yuriy Klen]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*. № 11. S.295–300 [inUkrainian].
4. Mykhed T. (2005) Poetolohichnie etiudy z istorii literatury Anhlii ta SHA [Poetological etudes from history of literature of England and USA]. Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo “Aspekt-Polihraf”», 172 s. [inUkrainian].
5. Tveritina T.I. (2022) Florentiiskiy tekst ta intertekst v romani D. Brauna “Inferno” [Florentine text and intertext in the novel of D. Brown «Inferno»]. *Sworld Journal*. Issue 13. Part 3. Pp.117–121 [inUkrainian].
6. Iarema O.B. (2014) Aliuzyvne navantazhennia khudozhnoho dyskursu brytanskoho modernizmu [Allusion loading of artistic discourse of British modernism]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky*. Vyp.2 (74). S.290–293[inUkrainian].
7. Ligotti T. The Bells Will Sound Forever. Ligotti T. The collected Short Fiction. URL: <https://www.bookform.net/thomas-ligotti/page89,70107-thecollected-short-fiction.html> [in English]

Статтю подано до редколегії 12 грудня 2022 р